

Nekoliko radova augsburških nirnberških majstora 1 Zagrebu

U privatnoj zbirci u Zagrebu sačuvana je interesantna skupina srebra njemačke provenijencije većinom iz 17. stoljeća. U toj kvantitativno malenoj, ali kvalitetno vrijednoj zbirci sačuvano nam je nekoliko predmeta profanog karaktera iz dvaju najznačajnijih centara evropskog zlatarstva, tj. Nürnberga i Augsburga.

Augsburg (koji kvalitetom svojih srebrnarskih i zlatarskih proizvoda u Njemačkoj nadmašuje jedino Nürnberg) vladao je od 16. do pol. 18. stoljeća sa svojih 170 zlatarskih majstora godine 1580. i svojih 275 majstora 1740. čitavim tadanjim evropskim tržištem zlatarskih i srebrnarskih proizvoda.¹

U Augsburgu nalazimo već veoma rano, tj. već godine 1376. ceh zlatara i srebrnara, dok prva pravila toga ceha potječu iz godine 1529.²

Najranije punciranje srebrnarskih i zlatarskih proizvoda nalazimo u Augsburgu već u drugoj polovici 16. stoljeća. I mada je mjesni žig grada Augsburga (plod pinije) bio poznat već od godine 1529, on se u bezbrojnim varijantama redovito primjenjuje uz majstorske inicijale na svim zlatarskim i srebrnarskim proizvodima Augsburga tek od kraja 16. stoljeća pa sve do 19. stoljeća.

Do godine 1800. imao je grad Augsburg oko 2.200 srebrnarskih i zlatarskih majstora.³

U 16. stoljeću bili su Augsburg i Nürnberg pod snažnim utjecajem talijanske renesanse. Glavni nosioci tog novog duha i umjetničkog stila bili su veliki njemački slikari, kao npr. Albrecht Dürer — i sam sin zlatara — i autor nacrtu za zlatarske i srebrnarske predmete, kao i slikar Hans Holbein koji je također izrađivao nacрте za srebrnarske i zlatarske predmete u XVI stoljeću.⁴ U vezi s unošenjem utjecaja talijanske renesanse u Njemačku u XVI stoljeću značajnu su ulogu odigrali veliki meceni slikara tadanje Njemačke, trgovci i bankari XVI stoljeća iz Augsburga i Nürnberga, kao npr. Fuggeri i Welseri.⁵

I upravo jednome od bogatih nürnberških trgovaca, tj. Willibaldu Pirckheimeru, zahvaljuje Albrecht Dürer svoje drugo putovanje u Veneciju. U rijetkim pismima koja su nam sačuvana iz Dürerova venecijanskog perioda spominje on u nekoliko navrata dragocjene predmete, i to naročito prstenje koje je kupovao za svoga zaštitnika na Rialtu i u Ruga degli Orefici u Veneciji.⁶ Hans Holbein (1498—1549), koji je najprije radio u Augsburgu, a zatim u Baselu, dok konačno nije postao dvorski slikar Henrika VIII od Engleske, bavio se također izrađivanjem nacrtu za srebrnarske predmete, kao što nam to svjedoči njegov crtež za srebrnu čašu namijenjenu jednoj od mnogobrojnih žena Henrika VIII, Jane Seymour. Ova se čaša odlikuje gracijom i skladnošću oblika talijanske renesanse, koje je Hans Holbein imao prilike upoznati i proučiti u Augsburgu, jednome od najvažnijih punktova prodiranja novih ideja talijanske renesanse, kao i talijanske robne proizvodnje u Njemačku.⁷

¹ Viktor Reitzner, *«Alt Wien» Lexikon*, Wien 1952, str. 259.

² Viktor Reitzner, o. c., str. 259.

³ Viktor Reitzner, o. c., str. 261.

⁴ Angelo Lipinsky, *Oreficeria e argenteria in Europa dal XVI al XIX secolo*, Novara 1965, str. 157.

⁵ Angelo Lipinsky, o. c., str. 157.

⁶ Angelo Lipinsky, o. c., str. 157—153.

⁷ Angelo Lipinsky, o. c., str. 169.

Osim toga su i njemački djetići, prema cehovskim pravilima srebrnarskog ceha, tijekom svojih »vandrovanja« posjećivali i sami zemlju iz koje je prodirao taj novi duh i ta nova umjetnost, tj. Italiju, i to upravo djetići iz onih njemačkih gradova koji su geografski bili najbliži Italiji, kao npr. Nürnberg, Ulm, Augsburg i München. Za vrijeme tih svojih »vandrovanja« u Italiji njemački su se djetići naročito zadržavali u Milanu i Veneciji.⁸

S obzirom na to da se u sakralnim objektima Hrvatske nailazi na veći broj kvalitetnih predmeta augsburškog srebrnarstva iz druge pol. 17. i prve pol. 18. stoljeća, to su produkti tih njemačkih majstora vrlo vjerojatno morali imati i utjecaja na razvoj domaćeg zlatarstva i srebrnarstva na području Hrvatske, koja u tome pogledu ne čini izuzetak s obzirom na Austriju i austrijske nasljedne zemlje, među koje je spadala i susjedna Slovenija. Predmeti augsburškog srebrnarstva nalaze se od kraja 17. pa sve do sredine 18. stoljeća u mnogim crkvama, kapelama i samostanima ne samo kontinentalne Hrvatske već i Hrvatskog primorja (Senj), te su oni svojim prisustvom i kvalitetom sigurno djelovali na formiranje domaćih hrvatskih srebrnarskih majstora.⁹

Evropski ratovi u 17, 18. i 19. stoljeću bili su uzrokom da je većina evropskog profanog, a djelomično i sakralnog srebra pala žrtvom ratnog plijena ili je bila pretaljena u novac, toliko potreban za dalje vođenje ratova. Najznačajniji predmeti njemačkog zlatarstva i srebrnarstva koji su preostali nakon ratnih pustošenja sakupljeni su i sačuvani u Rezidenciji u Münchenu, kao i u »Grünes Gewölbe« u Dresdenu.¹⁰

Predmeti zlatarstva i srebrnarstva nisu samo pali žrtvom ratnih pljenidba već i kao žrtve novog duha i shvaćanja života, stila i estetike tijekom 19. stoljeća. Taj novi duh i taj novi način shvaćanja estetike nije više cijenio »staromodno« srebrno posuđe ranijih majstora, koje im se činilo nezgrapno i ružno, a osim toga je predstavljalo i »mrtvi kapital«. Stoga je mnogo vrijednog starog posuđa pretaljeno i na taj način pretvoreno u »živi kapital«. A kada su bili krajem 19. stoljeća u Njemačkoj ukinuti cehovi, pretaljeno je ili prodano njihovo blago i dragocjenosti. Tom je prilikom velik dio starijih njemačkih srebrnih pokala prodan u Englesku. Znatan dio je tijekom posljednjih desetljeća ponovno nabavljen od njemačkih muzeja i privatnih kolekcionara.¹¹

Uprkos ratnim pustošenjima, rekvizicijama tog dragocjenog metala, kao i neshvaćanja njegove vrijednosti tijekom 19. stoljeća, sačuvano nam je ipak začudno mnogo predmeta njemačkog profanog srebrnarstva iz

⁸ Angelo Lipinsky, o. c., str. 173.

⁹ Dr Ivan Bach, *Radovi augsburških zlatara Gottlieba Menzela i Johanna Heinricha Menzela iz 1736—37. u biskupskom dvoru u Đakovu*, Peristil 1960; Dr Ivan Bach, *Prilozi poznavanju zlatarskih radova u Hrvatskoj*, Peristil, br. 4—1961; Ivo Lentić, *Nekoliko radova augsburških zlatara u Ludbregu i Karlovcu*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 2—1971; Ivo Lentić, *Dva rada augsburškog zlatara Johanna Zeckela iz početka 18. stoljeća u Senju i Osijeku*, Senjski zbornik, IV, 1970; Ivo Lentić, *Nekoliko radova augsburških zlatara u Hrvatskoj*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 3—1971; Ivo Lentić, *Zlatarstvo u Slavoniji 18. stoljeća*, u Katalogu »Umjetnost Slavonije u 18. stoljeću«, Osijek 1971.

¹⁰ Manfred Meinz, *Schönes Silber*, München 1964, str. 28.

¹¹ Manfred Meinz, o. c., str. 28.

16. i 17. stoljeća, i to naročito srebrnih pokala. Ako se uzme u obzir da se prema raznim procjenama sačuvalo do danas od te ukupne proizvodnje oko 2—4%, morala je ta produkcija u Njemačkoj u 16. i 17. stoljeću imati znatne razmjere.

Ovi bogato i raskošno izvedeni srebrni pokali i ostalo dragocjeno posuđe koje vidimo naslikano uz jednostavnije stolno posuđe na likovnim prikazima kneževskih i patricijskih banketa toga vremena, aranžirano u pozadini kompozicija u tzv. »Tresuré«, služilo je prvenstveno »...za reprezentaciju ekonomske i društvene moći pojedinca, ali također i kao rezerva kapitala koja se u danom momentu najlakše mogla pretopiti u novac...«¹²

U zagrebačkoj privatnoj zbirci sačuvana su nam dva svečana srebrna pokala nürnberške provenijencije 17. stoljeća, tri srebrne čaše i dva pokala augsburških majstora 17. i poč. 18. stoljeća.

1. — Pokal u obliku grozda tzv. »Trauben-pokal«

Srebro pozlačeno, v. 29,5 cm, promjer gornjeg otvora 7 cm, promjer baze 7 cm.

Pokal u obliku grozda od iskucana pozlačena srebra s okruglom bazom profilirana vanjskog ruba. Gornji dio baze ukrašen je motivom mjhura, tj. tzv. »Buckel«-ornamentom. Baza se zvonoliko izdiže i na svome vrhu tvori maleno postolje ukrašeno listićima i cvjetovima od savijenog srebrnog lima. Držak pokala izveden je u obliku debla stabla uz koji je smješten minijaturni lijevani lik muškarca koji sićušnom sjekiricom zasjeca u deblo. Iz drška pokala u obliku stabla graciozno se i harmonično izvija kupa kaleža izvedena u obliku grozda sa simetrično raspoređenim mjhurima u obliku groždanih bobica. Poklopac pokala izveden je na identičan način kao i kupa te se neprimjetno priljubljuje uz kupu pokala tvoreći jednu jedinstvenu cjelinu. Poklopac je na vrhu ukrašen malenom vazom iz koje izbijaju listovi i cvjetići od savijena srebrna lima.

Pokal je iznutra također pozlaćen.

Ovaj pokal u obliku grozda označen je mjesnim žigom grada Nürnberga (veliko slovo »N« u krugu) kakav je bio u upotrebi od godine 1571. do sve do godine 1812.¹³

Od 14. pa sve do polovice 16. stoljeća upotrebljavao se u Nürnbergu kao mjesni žig slovo »N«, ali pisano u obratnom smjeru i bez oznake inicijala majstora, kao i probe za čistoću srebra, tj. tzv. »Tremulirstich«.

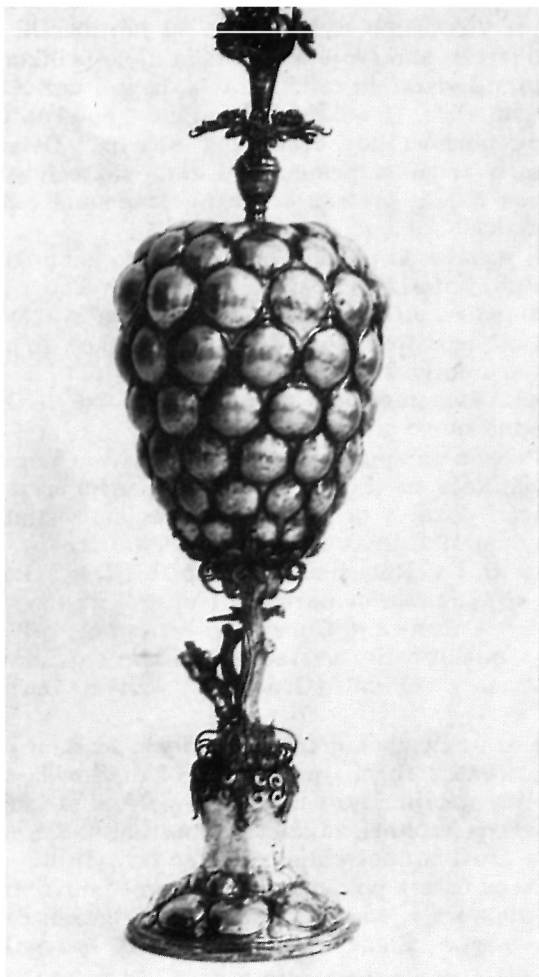
Od godine 1541. bilo je u Nürnbergu u upotrebi označavanje svih srebrnarskih i zlatarskih predmeta s mjesnim žigom grada (tj. slovom »N« u krugu), početnim slovima imena i prezimena majstora ili njegova figuralna znaka, kao i oznakom čistoće srebra, tj. tzv. »Tremulirstichom« u obliku cik-cak linije na skrivenim mjestima izrađenog predmeta.¹⁴

Spomenuti srebrni pokal iz zagrebačke zbirke ima uz mjesni žig grada Nürnberga još i figuralni znak maj

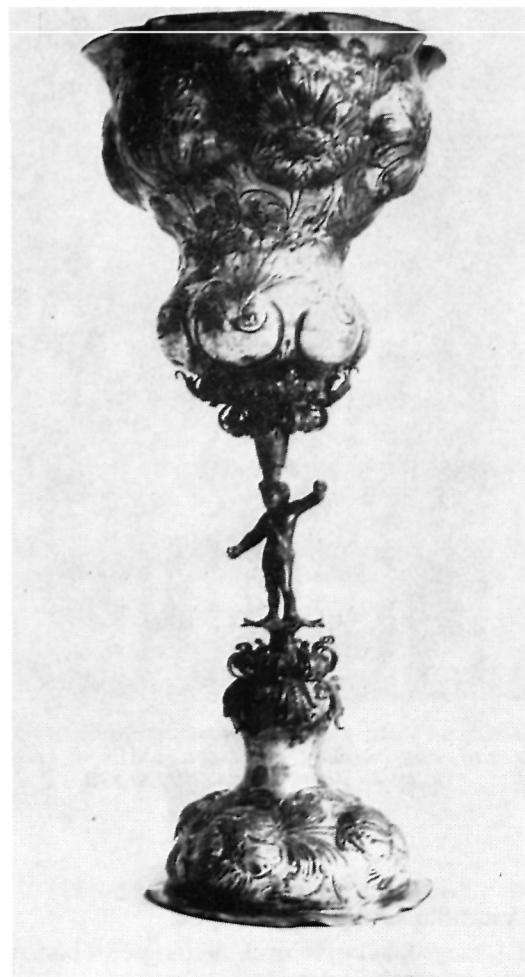
¹² Manfred Meinz, o. c., str. 27.

¹³ Viktor Reitzner, o. c., str. 269, br. P-183.

¹⁴ Viktor Reitzner, o. c., str. 269.



1 Pokal u obliku grozda, vjerojatno rad nürnbergskog zlatara Paulusa Baira, oko g. 1620. — Zagreb, privatna zbirka



2 Pokal u obliku cvijeta kandilke, vjerojatno rad nürnbergskog majstora Reinholda Riela (1651—1686) — Zagreb, privatna zbirka

stora, tj. glavu svinje u krugu. Ovakav figuralni znak upotrebljavao je za označavanje svojih proizvoda nürnbergski zlatarski majstor 17. stoljeća Paulus Bair (1613—1670).¹⁵

U vezi s tim nürnbergskim majstorom Marc Rosenberg¹⁶ napominje da je on postao majstorom 1613. te da je svoje radove označavao glavom svinje.

M. Rosenberg citira dalje¹⁷ još neke slične radove tog majstora, kao npr.:

— pozlaćen pokal u obliku ploda ananasa. Držak u obliku debla stabla s drvosječom, v. 30,5 cm (Österreichisches Museum, Wien).

Taj se spomenuti pokal i dan-danas nalazi u bečkom Muzeju za primijenjenu umjetnost, te je izložen u redovnoj postavi muzeja. U katalogu je spomenut slijedećim riječima: »Pokal u obliku grozda, srebro pozlačeno, kupa i poklopac izvedeni u tzv. »Buckel«-ornamentima, kao držak služi deblo s drvosječom — Nürnberg — Paulus Bair oko g. 1620.«¹⁸

¹⁵ Viktor Reitzner, o. c., str. 272.

¹⁶ Marc Rosenberg, *Der Goldschmiede Merkzeichen*, III Bd, Frankfurt a/M. 1922, str. 195—197.

¹⁷ Marc Rosenberg, o. c., str. 196.

¹⁸ Katalog »Museum für angewandte Kunst«, Wien.

S obzirom na to da je zagrebački pokal po stilu i obradi veoma nalik na spomenuti bečki pokal, potječe i on, po svoj prilici, iz vremena oko godine 1620.

Marc Rosenberg spominje još neke druge slične pokale Paulusa Baira, i to:¹⁹ »Pokal u obliku ananasa«, držak u obliku debla s drvosječom, v. 27 cm. — Zbirka Gimbel, Baden-Baden, Izložba u Karlsruhe, 1881, Odjel II, Katalog br. 554. »Pokal u obliku ananasa«, držak u obliku debla s drvosječom, v. 30 cm. — Amtsgerichtsrat Orb, Weissburg a. d. Lahn.

2. — Pokal u obliku cvijeta kandilke (tzv. »Akelei-Becher«)

Srebro pozlačeno, v. 22,6 cm, promjer gornjeg otvora 9,8 cm, promjer baze 7,8 cm.

Osim pokala u obliku grozda (kada su bobice bile okrugle) ili pokala u obliku ploda ananasa (ako su bobice bile romboedrične) kreirali su njemački zlatarski

¹⁹ Marc Rosenberg, o. c., str. 196.



3 Cilindrična čaša s voćnom ornamentacijom, vjerojatno rad augsburškog majstora »MB« iz sredine 17. st. — Zagreb, privatna zbirka

najstori u Nürnbergu i specifičan tip pokala u obliku cvijeta kandilke sa ili bez poklopca.

Pokal u zagrebačkoj zbirci nema poklopac, izrađen je od srebra i pozlaćen, te je oblikovan u kasnijoj varijanti tzv. »Akelei-Bechera« ili pokala u obliku cvijeta kandilke iz 17. stoljeća.

Pokal ima okruglu bazu s lagano izvučenim plosnatim talovitim vanjskim rubom. Baza pokala ukrašena je velikim iskucanim cvjetovima i listovima unutar ispupčenih i nadutih mjehura. Okrugla baza pokala zvonoliko se uzdiže do postolja koje je ukrašeno, kao i kod prethodno opisanog pokala, listićima i cvjetićima od savijenog srebrnog lima. Držak pokala izveden je u obliku nalenog lijevanog srebrnog dječaćića raširenih ruku koji na svojoj glavi nosi težinu kupe pokala. Kupa pokala izvedena je u obliku dekorativnog zvonolikog cvijeta kandilke, te je ukrašena u svom užem dijelu akanusovim lišćem, a u širem gornjem dijelu velikim cvjetovima.

Ovaj tip pokala, karakterističan za zlatarsku umjetnost Nürnberga 16. i 17. stoljeća, razvio se iz remekdjela jednog od najznačajnijih nürnberških zlatara, suremenika velikog Wenzela Jamnitzera, Hansa Petzolta (1551—1633) s ukrasom nadutih mjehura reljefno izvedenim likom Dijane.²⁰

Iz ovakvog specifičnog tipa »Buckel-Pokala« razvio se za nürnberško zlatarstvo toliko karakterističan pokal u obliku cvijeta kandilke, tzv. »Akelei-Becher«, koji je svoje ime dobio po sličnosti s cvijetom »Aquilegia vulgaris«. Interesantno je napomenuti da je upravo ova-

Angelo Lipinsky, o. c., str. 162.

kav tip pokala, tj. »Akelei-Becher« predstavljao jedan od triju propisanih radova koje su nürnberški zlatari morali izvesti kao svoje majstorsko djelo prilikom svog primanja u zlatarski ceh.²¹ Čini se da je i naziv za ovakvu vrstu rada, tj. »majstorsko djelo«, potekao upravo iz ovog nürnberškog cehovskog običaja.²² Ostala dva propisana rada za primanje u zlatarski ceh predstavljala su izradu prstena s dragim kamenom i prstena pečatnjaka.²³

Ovaj zagrebački pokal u obliku cvijeta kandilke označen je mjesnim žigom grada Nürnberga kao i inicijalima majstora »R R« u ležećem ovalu. Na ovakav način označavao je svoje radove Reinhold Riel, koji se u Nürnbergu spominje kao zlatar od godine 1651. do 1686.²⁴ Reinhold Riel postao je majstorom godine 1652, te je vjerojatno umro godine 1686.²⁵

M. Rosenberg spominje od ovog majstora i neka druga djela, koja su slična zagrebačkom primjerku, i to:²⁶ »Pozlaćen pokal s ornamentiranim mjehurastim ukrasom«. Figuralni držak i natpis iz godine 1664, v. 69 cm (Baron Karl v. Rotschild, Frankfurt a/M);²⁷ »Pozlaćen pokal s mjehurastim ukrasom i ornamentima«, v. 36,5 cm (Baron Horace v. Günzburg, Petrograd); »Pozlaćen pokal s mjehurastim ukrasom i velikim cvjetnim ornamentima«, v. 43 cm (General v. Heyck, Darmstadt, 1897).²⁸

Dok su u Njemačkoj 16. i 17. stoljeća svečani i raskošno ukrašeni srebrni i pozlaćeni pokali služili većinom za reprezentaciju, kao i u svrhu investiranja feudalnog i cehovskog kapitala, za dnevnu upotrebu tadanjih viših slojeva društva upotrebljavali su se tzv. »Humpeni«, tj. cilindrične čaše s poklopcem i ručkom. Istovremeno je bio u upotrebi i jedan specifičan tip srebrnih čaša bez ručke, blagog cilindričnog oblika sa ili bez poklopca. Tijelo ovakvih srebrnih čaša bilo je ukrašeno ornamentnim i figuralnim prikazima.²⁹

Ovakve jednostavnije obrađene i izvedene srebrne čaše, koje su se prilikom upotrebe obuhvaćale rukom, bile su često oblikovane kao obični pehari bez nožica, dok su veći primjerci takvih čaša imali karakteristične nožice u obliku kugle i bili su provideni poklopcem.

* * *

Osim radova nürnberškim zlatarskih majstora 17. stoljeća sačuvano nam je i nekoliko srebrnih čaša iz istog razdoblja, radova augsburških majstora.

3. — Cilindrična čaša s voćnom ornamentacijom

Srebro, djelomično pozlaćeno, v. 9 cm, promjer gornjeg otvora 7,5 cm, promjer baze 6 cm.

Srebrna i djelomično pozlaćena cilindrično oblikovana čaša koja počiva na tri nožice u obliku kugle. Tijelo čaše ukrašeno je voćnim girlandama međusobno pove-

²¹ Angelo Lipinsky, o. c., str. 164.

²² Muzeji svijeta: Britanski muzej (Gian Lorenzo Merlini, Metal), str. 136, Mladost, Zagreb 1970.

²³ Angelo Lipinsky, o. c., str. 164.

²⁴ Viktor Reitzner, o. c., str. 272.

²⁵ M. Rosenberg, o. c., str. 227—230, br. 4232.

²⁶ M. Rosenberg, o. c., str. 227.

²⁷ M. Rosenberg, o. c., str. 227.

²⁸ M. Rosenberg, o. c., str. 228.

²⁹ Angelo Lipinsky, o. c., str. 167.



4 Cilindrična čaša s glavama rimskih imperatora, vjerojatno rad augsburškog majstora Balthasara v. Salisa (1675—1694) — Zagreb, privatna zbirka

zanim dekorativnim vrpcama. Ispupčeni su reljefni dijelovi ornamentacije pozlačeni, a podloga je srebrna.

Ova je čaša providena mjesnim žigom grada Augsburga (pinijom) bez oznake godine, što upućuje na to da je ovaj predmet izrađen prije godine 1734. Od te godine dalje zlatarski se i srebrnarski predmeti u Augsburgu označavaju mjesnim žigom i slovom alfabeta koje značava godinu izrade.³⁰

Uz mjesni žig grada Augsburga iz sredine 17. stoljeća utisnut je i majstorski znak »MB« u ligaturi i u ovalu, koji prema mišljenju M. Rosenberga³¹ pripada poznatom augsburškom majstoru iz sredine 17. stoljeća.

— Cilindrična čaša s glavama rimskih imperatora

Srebro, v. 15 cm, promjer otvora 7 cm, promjer baze 6 cm.

Cilindrično oblikovana srebrna čaša s poklopcem koja počiva na tri nožice u obliku kugle. Čaša je krašena reljefnim ukrasima u okruglim medaljonima, koji su uokvireni girlandama voća. Unutar okruglih medaljona prikazani su antikizirajući likovi rimskih imperatora u profilu sa slijedećim natpisima: »OCT.

Viktor Reitzner, o. c., str. 259, br. P-179 i P-180.
M. Rosenberg, o. c., Bd. I, str. 105, br. 553, no. 157.



5 Cilindrična čaša s glavama njemačkih vladara, rad augsburškog majstora »F.« s kraja 17. ili poč. 18. st. — Zagreb, privatna zbirka

AVGVSTVS« (Oktavijan August), »TIBE CL.« (Tiberije Klaudije) i »G. IVL. CAESAR« (Kajo Julije Cezar). Gornji rub čaše je gladak i neobrađen, dok je oblo sveden poklopac čaše ukrašen reljefno izvedenom dekoracijom voćnih girlanda. Na vrhu poklopca nalazi se držak u obliku kugle.

Ova srebrna čaša s poklopcem providena je mjesnim žigom grada Augsburga iz druge pol. XVII stoljeća, kao i inicijalima majstora »BS« u ovalu.

Majstorski inicijali »BS« u ovalu pripadali bi prema mišljenju V. Reitznera³² i M. Rosenberga³³ augsburškom zlataru Balthasaru v. Salisu (1675—1694).

Ovoj čaši iz Zagreba veoma je slična po stilu, obradi i oblikovanju srebrna čaša s poklopcem augsburškog majstora Phil. Jacoba Drentwetta izrađena oko godine 1696—1700. Ta čaša, koja je ukrašena okruglim medaljonima uokvirenim voćnim girlandama i u kojima su prikazani reljefni profili grčkih filozofa Platona, Sokrata i Cimona, nalazila se ranije u »Aktionshaus Lempertz« u Kölnu.³⁴

5. — Cilindrična čaša s glavama njemačkih vladara

Srebro, v. 14,5 cm, promjer gornjeg otvora 8,5 cm, promjer baze 8,5 cm.

³² Viktor Reitzner, o. c., str. 261.

³³ M. Rosenberg, o. c., str. 145, br. 67a.

³⁴ Manfred Meinz, o. c., str. 97, slika br. 82.

očiva na tri nožice u obliku kugle. Između ukrasa akantusova lišća i voćnih girlanda smješteni su u ovalnim medaljonima reljefni prikazi antikizirajućih profila njemačkih vladara s natpisima: »ROPERT — ALBERT — FRIEDRICH«. Poklopac čaše ukrašen je na ovom vanjskom rubu akantusovim lišćem, a na vrhu ma srebrnu kuglu.

Ova je srebrna čaša označena mjesnim žigom grada Augsburga, inicijalima majstora »F« u srcu, kao i proom čistoće srebra, tj. tzv. »Tremulirstichom«.

Marc Rosenberg smatra³⁵ da je augsburški majstor koji je svoje radove označavao inicijalom »F« u srcu djelovao u Augsburgu krajem 17. ili poč. 18. stoljeća. Taj je augsburški majstor na identičan način signirao još neke druge srebrne čaše, kao npr.:

— djelomično pozlaćena srebrna čaša s nožicama u obliku kugle ukrašena iskucanim glavama imperatora — 1884, H. Ratzersdorf, Wien, v. 20,5 cm;

— cilindrična čaša ukrašena iskucanim ornamentima, v. 17 cm. Izložba u Casselu, Freiherr L. Riedesel, Eisenach 1884, Kat. br. 1716.³⁷

Ova zagrebačka srebrna čaša s poklopcem augsburškog majstora »F« u srcu zaostaje kvalitetom svojih ornamentalnih i figuralnih ukrasa za ranije opisanom srebrnom čašom gotovo identična oblika i veoma sličnog figuralnog i ornamentalnog dekora, koju je izradio augsburški majstor Balthasar v. Salis († 1694).

Kod ove druge, po svoj prilici vremenski kasnije nastale čaše, ornamentacija je izvedena u plićem reljefu, akantusove vitice svojim razigranim »S« linijama dominiraju nad sitnijim i beskrvnijim voćnim dekorom, a profili njemačkih vladara u ovalnim medaljonima su mekše, manje snažno i krepko izvedeni od markantnih glava rimskih imperatora na v. Salisovoj čaši.

Prema stilskim karakteristikama koje u formalnom i dekorativnom smislu još gotovo u potpunosti oponašaju oblike srebrnih čaša iz 17. stoljeća, mogli bismo ovu čašu nepoznata augsburškog majstora smjestiti na kraj 17. ili poč. 18. stoljeća kada se u krepkim, markantnim i punokrvnim oblicima baroka počela već polako naslućivati razigranost oblika, mekoća i nježnost oblikovanja, kao i ona tipična »leggiadria« karakteristična za stil rokoka koji je tek dolazio.

U zagrebačkoj zbirci sačuvan nam je i jednostavniji tip pokala augsburške provenijencije iz poč. 17. stoljeća, kao i jednostavan srebrn pozlaćen kalež iz poč. 18. st., kakvih u bezbroj varijanta nalazimo i u sakralnim objektima kontinentalne Hrvatske.

6. — Pokal

Srebro, v. 14,5 cm, promjer baze 6,5 cm.

Elegantno oblikovan srebrni pokal jednostavnih i čistih oblika. Okrugla baza lagano profilirana vanjskog ruba ukrašena je ranobaroknim, tj. u neku ruku manijerističkim jednostavnim vegetabilnim i geometrijskim orna-

³⁵ M. Rosenberg, o. c., str. 184, br. 754.

³⁶ M. Rosenberg, o. c., str. 184, br. 204.

³⁷ M. Rosenberg, o. c., str. 184, br. 212.

bra tretirana je u tzv. »sabbaiato« tehnici iz koje se izdižu ispučeni i glatki ornamenti. Ova podloga u svojoj suzdržanoj, tamnijoj i dubljoj nijansi srebra još više naglašava svijetli sjaj polirana srebra ukrasnih ornamenta.

Nodus pokala je spljošten i ukrašen graviranim antikizirajućim motivom ovulusa s donje i gornje strane. Kupa pokala ljevasto se širi prema gore te je također ukrašena na »matt« podlozi ispučnim i poliranim vegetabilno-geometrijskim ornamentima. Širok gornji rub pokala gladak je i neobrađen.

Ovaj je pokal označen mjesnim žigom grada Augsburga iz poč. 17. stoljeća, kontrolnim urezom za čistoću srebra tzv. »Tremulirstichom«, kao i inicijalima majstora »TB« u ligaturi unutar stilizirana i koso položena srca. Takav je majstorski znak upotrebljavao augsburški srebrnarski majstor Tobias Braun (prije 1620—1635).³⁸ Ovome istome majstoru pripisuje identične inicijale i M. Rosenberg,³⁹ koji osim toga i navodi da se Tobias Braun kao udovac oženio ponovo godine 1620. i umro godine 1635.

7. — Kalež

Srebro pozlaćeno, v. 20,5 cm, promjer baze 10,2 cm.

Skladno izveden vitak srebren i pozlaćen kalež, smirenih i uravnoteženih oblika velike jednostavnosti u harmoničnom kontrapostu glatko obrađene i stupnjevano profilirane šesterolisne baze, glatkog šesterobridnog kruškolikog nodusa i bogatije izvedene čaške kaleža u spletu rokajnih ornamenta izvedenih na proboj. U tu je košaricu usađena glatka i pozlaćena kupa kaleža.

Ovaj srebrni i pozlaćeni kalež označen je mjesnim žigom grada Augsburga iz prve pol. 18. stoljeća, tj. prije godine 1734. (jer se od te godine dalje uz mjesni žig grada nalaze i slova alfabeta koja označavaju pojedine godine),⁴⁰ kao i inicijalima majstora »EB« u ovalu.

Na ovakav je način označavao svoje radove augsburški majstor Elias Busch IV (1704—1759).⁴¹ I M. Rosenberg pripisuje ovaj tip majstorskih inicijala istome augsburškome majstoru prve pol. 18. stoljeća, koji se tamo spominje vjerojatno već godine 1704, a umire godine 1753. ili 1759.⁴²

Buschov je kalež interesantan za nas i zbog toga jer se u crkvama, kapelama i samostanima kontinentalne Hrvatske iz tog vremenskog perioda nalazi veći broj slično oblikovanih kaleža sa šesterolisnom profiliranom bazom i šesterobridnim nodusom i s glatkom ili na proboj izvedenom ornamentiranom košaricom. Mnogi od tih kaleža u našim sakralnim objektima nisu označeni majstorskim inicijalima, kao ni mjesnim žigom grada, te vrlo vjerojatno predstavljaju radove još nepoznatih domaćih majstora nastalih pod snažnim utjecajem importiranih radova augsburških srebrnara.⁴³

³⁸ Viktor Reitzner, o. c., str. 266.

³⁹ M. Rosenberg, o. c., str. 86, br. 497.

⁴⁰ Viktor Reitzner, o. c., str. 169, br. P-179 i P-180.

⁴¹ Viktor Reitzner, o. c., str. 202.

⁴² M. Rosenberg, o. c., str. 195, br. 811.

⁴³ Ivo Lentić, *Istraživanje varaždinskog zlatarstva u 18. stoljeću*, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 3/1970.



6 Srebreni pokal, vjerojatno rad augsburškog zlatara Tobiasa Brauna (prije 1620—1635) — Zagreb, privatna zbirka



7 Pozlaćeni kalež, vjerojatno rad augsburškog zlatara Eliasa Buscha (1704—1759) — Zagreb, privatna zbirka

Ova malena skupina profanog srebra iz najznačajnijih centara njemačke zlatarske umjetnosti iz razdoblja aroka, tj. iz Augsburga i Nürnberga, sakupljena i sačuvana u jednoj privatnoj zbirci u Zagrebu, predstavlja,

s obzirom na kvalitetu, vrsnost oblikovanja i s obzirom na dekoraciju značajan i vrijedan doprinos našoj kulturnoj baštini.

EINIGE ARBEITEN NÜRNBERGER UND AUGSBURGER SILBERSCHMIEDE IN ZAGREB

In einer Zagreber Privatsammlung befinden sich einige interessante Silberarbeiten Nürnberger und Augsburger Meister, meistens aus dem 17. Jahrhundert, wie z. B.:

- 1 — Vergoldeter Traubenpokal, Griff ein Baumstamm mit Holzhauer, H. 29,5 cm.
Beschauzeichen: Nürnberg — Meisterzeichen (figural): Schweinskopf im Kreis.
Sehr wahrscheinlich eine Arbeit des Nürnberger Silberschmiedes Paulus Bair (1613—1670,¹ um das Jahr 1620. verfertigt.²
- 2 — Vergoldeter Akeleipokal mit Buckeln und grossen Blättern und Blumen getrieben, H. 22,6 cm.
Beschauzeichen: Nürnberg — Meisterzeichen: »RR« im liegendem Oval.
Nach Reitzner³ und Rosenberg⁴ könnte dieser Pokal eine Arbeit des Nürnberger Meisters Reinhold Riel (1651—1686) darstellen.
- 3 — Teilvergoldeter Trinkbecher auf Kugelfüssen mit getriebenen Frucht- und Bandornamenten, H. 9 cm.
Beschauzeichen: Augsburg — Meisterzeichen: »MB« vereint im Oval.
Nach Reitzner⁵ und Rosenberg⁶ tragen dieses Meisterzeichen auch die Arbeiten eines Augsburger Meisters aus der Mitte des 17. Jahrhunderts.
- 4 — Silberner Trinkbecher mit Deckel auf Kugelfüssen, mit getriebenen Imperatorenköpfen, H. 15 cm.
Beschauzeichen: Augsburg — Meisterzeichen: »BS« im Oval.
Nach Reitzner⁷ und Rosenberg⁸ Meisterzeichen des Augsburger Meisters Balthasar von Salis (1675—1694).

Viktor Reitzner, »Alt Wien« Lexikon, Wien 1952, S. 272, Marc Rosenberg, *Der Goldschmiede Merkzeichen*, Band III., Frankfurt a/M 1922, S. 195—197.

Im Museum für angewandte Kunst in Wien ist ein ähnlicher Traubenpokal von Paulus Bair (um das Jahr 1620. verfertigt) ausgestellt, welchen auch M. Rosenberg in seinen Werk zitiert.

V. Reitzner, o. c., S. 272.

M. Rosenberg, o. c., S. 227—230, Nro. 4232.

V. Reitzner, o. c., S. 259.

M. Rosenberg, o. c., Bd. I., S. 105, Nro. 553/157.

V. Reitzner, o. c., S. 261.

M. Rosenberg, o. c., S. 145, Nro. 67a.

M. Rosenberg, o. c., S. 184, Nro. 754.

⁰ V. Reitzner, o. c., S. 266.

¹ M. Rosenberg, o. c., S. 86, Nro. 497.

² V. Reitzner, o. c., S. 202.

³ M. Rosenberg, o. c., S. 159, Nro. 811.

⁴ Ivan Bach, *Radovi augsburških majstora Gottlieba Menzela Johanna Heinricha Menzela iz 1736—1737. godine u biskupskom ivoru u Đakovu* (Einige Werke Augsburger Goldschmiede Gottlieb und Johann Heinrich Menzel aus dem Jahren 1736—1737 in Đakovo), Peristil 3/1960, str. 62 — Ivan Bach, *Prilozi poznavanja*

triebenen Kopten deutscher Herrscher, H. 14,5 cm.

Beschauzeichen: Augsburg — Meisterzeichen: »F« im Herz. M. Rosenberg⁹ ist der Meinung dass dieser Meister in Augsburg Ende des 17. und Anfangs des 18. Jahrhundert tätig war.

- 6 — Silberner Pokal mit vegetabilen und geometrischen Ornamenten, H. 14,5 cm
Beschauzeichen: Augsburg — Meisterzeichen: »TB« vereint im stylisierten liegendem Herz.
Nach Reitzner¹⁰ und Rosenberg¹¹ Meisterinitalen des Augsburger Meisters Tobias Braun (vor 1620—1635).
- 7 — Vergoldeter Kelch, H. 20,5 cm.
Beschauzeichen: Augsburg — Meisterzeichen: »EB« im Oval.
Reitzner¹² und Rosenberg¹³ sind sich einig in der Meinung, dass diese Meisterinitalen den Augsburger Silberschmied Elias Busch (1704—1759) angehören.

Da uns in vielen Kirchen, Kapellen und Klöster im kontinentalen Teile von Kroatien¹⁴ (teilweise auch im kroatischen Küstenlande wie z. B. Senj)¹⁵ eine beträchtliche Anzahl von Kelchen, Ciborien und Monstranzen Augsburger Meister aus der zweiten Hälfte des 17. und der ersten Hälfte des 18. Jahrhundert erhalten geblieben ist, stellt dieser Kelch von Elias Busch einen in den kroatischen Kirchenschätzen sehr verbreiteten Typus vor kirchlichen Kelchen dar, welcher in seiner harmonischen Einfachheit der sechsblättrigen Basis und den sechsteilig geformten Nodus, mit oder ohne verzierten Körbchen der glatten vergoldeten Kuppel sehr wahrscheinlich einen grossen Einfluss auf die Formierung und die Produktion der einheimischen kroatischen Silberschmiede hatte. So z. B. finden wir diesen Typus in sehr ähnlichen Exemplaren, Werken eines einheimischen kroatischen Silberschmiedes im Kirchenschatz der St. Nikolai Kirche in Varasdin¹⁶, wie auch in vielen anderen sakralen Objekten im kontinentalen Teile von Kroatien.

nju zlatarskih radova u Hrvatskoj (Beiträge zum Studium alter Goldschmiedewerke in Kroatien), Peristil 4 1961, str. 97 — Ivo Lentić, *Nekoliko radova augsburških zlatara u Ludbregu i Karlovcu* (Einige Werke Augsburger Goldschmiede in Ludbreg und Karlovac), Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Nro. 2—1971, str. 8 — Ivo Lentić, *Nekoliko radova augsburških zlatara u Hrvatskoj* (Einige Werke Augsburger Silberschmiede in Kroatien), Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Nro. 3—1971, str. 31—32 — Ivo Lentić, *Zlatarstvo u Slavoniji u 18. stoljeću* (Die Goldschmiedekunst in Slavonien des XVIII. Jahrhunderts) — Katalog der Ausstellung »Umjetnost Slavonije u 18. stoljeću (Die Kunst Slavoniens im XVIII. Jahrhundert), Osijek 1971, str. 52—53.

¹⁵ Ivo Lentić, *Dva rada augsburškog zlatara Johanna Zeckela iz početka 18. stoljeća u Osijeku i Senju* (Zwei Werke des Augsburger Goldschmiedes Johann Zeckel aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhundert in Osijek und Senj) — Senjski Zbornik, IV — 1970, str. 278—279.

¹⁶ Ivo Lentić, *Istraživanje varaždinskog zlatarstva u 18. stoljeću* (Beiträge zum Studium der Varasdiner Gold- und Silberschmiede des 18. Jahrhunderts) — Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Nro. 3/1970, str. 17—18.